

Bayram NAZIR

Doç. Dr. | Assoc. Prof. Dr.
Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Gümüşhane-Türkiye
Gümüşhane University, Faculty of Letters, Department of History, Gümüşhane-Turkey
bayramnazir@gmail.com

POLONYALI BİR SUBAYIN TÜRKİYE MEKTUPLARI

Özet

Macar ve Polonya halklarıyla Osmanlı Devleti arasında 1849-1851 yıllarında önemli ilişkiler kurulmuştur. Bu tarihlerde birçok Macar ve Polonyalı, Osmanlı Devleti'ne sığınmıştı. Bu sığınmacılarla ilgili Osmanlı Devleti ile Rusya, Avusturya, İngiltere ve Fransa arasında yoğun diplomasi trafiği yaşandı. Bu diplomasi trafiğinin merkezi İstanbul olmuştur. Bu sırada Osmanlı ülkesinde bulunan Polonyalı Czaykowski'nin yazdığı mektuplar mülteciler sorunu ve diplomatik gelişmelerin seyri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Czaykowski, Osmanlı Devlet adamlarıyla kolayca görüşebiliyordu. Üstelik Czaykowski Aralık 1849'da Müslüman oldu ve Mehmed Sadık Paşa ismini aldı. Mehmed Sadık, İstanbul'da güvenilen diplomat oldu. Paşa, İstanbul'da bulunduğu süre içinde birçok mektup yazdı. Bu mektuplar, Osmanlı Devleti ile Rusya, Avusturya, İngiltere ve Fransa arasındaki ilişkiler hakkında doyurucu bilgiler içermektedir.

Anahtar kelimeler: Czaykowski, Mehmed Sadık Paşa, Polonya, İstanbul, Osmanlı İmparatorluğu.

A POLISH OFFICER'S LETTERS ABOUT TURKEY

Abstract

Important relations were established between Ottoman Empire and the Hungarian and the Poland was in 1849 – 1851. Many Hungarians and Polish took refuge to Ottoman Empire during those years. There was an intensive diplomacy about those refugees between Ottoman Empire and Russia, Austria, England and France. The centre of that diplomacy was İstanbul. Letters of Polish Czaykowski who resided in Ottoman territories at that time give significant information about the matter of refugees and diplomatic progress. Czaykowski could easily negotiate with Ottoman statesmen. Also Czaykowski became a Muslim in 1849 and he was given a name Mehmed Sadık Paşa. Mehmed Sadık became a trustworthy diplomat in İstanbul. When Paşa was in İstanbul, he wrote many letters. Those letters include satisfactory information about relations between Ottoman Empire and Russia, Austria, England and France.

Keywords: Czaykowski, Mehmed Sadık Paşa, Poland, İstanbul, Ottoman Empire.

GİRİŞ

Czaykowski, 1808’de Berdiçev’de doğmuştur. 1831’de Ukrayna’daki isyana katılmış ve daha sonra Paris’e gitmiştir. 1830 yılında Avrupa’da çıkan isyanlara destek verdi. Ruslara karşı önemli başarılar elde etti. Varşova’nın Ruslar tarafından işgal edilmesi üzerine Paris’e gitti. Adam Czartoryski tarafından İstanbul’da daimi bir diplomatik ajans kurulmuş ve başına Czaykowski getirilmişti. Bu diplomatik temsilcilik 1848 yılından sonra daha da büyük önem kazandı. Bu tarihte Macar ve Polonyalı mülteciler Osmanlı Devleti’ne sığındı. Czaykowski, bu diplomatik temsilciliğin başkanı olarak önemli işler görmekteydi. Czaykowski, İstanbul’dan gönderdiği mektuplarda mülteciler sorunu ve diplomatik gelişmelerin seyri hakkında Macar Kralı Kossuth’a ayrıntılı bilgiler vermekteydi. Aralık 1849’da önemli bir gelişme oldu. Czaykowski Müslüman oldu ve Mehmed Sadık Paşa ismini aldı (Beydilli, 2008: 397). Osmanlı belgelerinde ismi daha çok Sadık Paşa olarak zikredilmektedir (Gümüş, 2010: 1367). Sadık Paşa, koyu bir Rus düşmanıydı. Rusya ile yapılacak savaşa katılmak için fırsat kolluyordu. 1853 Kırım Savaşı onun ve diğer Müslüman olan mülteciler için bir fırsat oldu. Bâbîâli’ye başvurarak Osmanlı Devleti’nin düşmanı Rusya’ya karşı savaşa katılma arzusunu dile getirdi (BOA, A.DVN., 93/91).

Bu arzusu Bâbîâli tarafından olumlu karşılandı. Kırım Harbine iştirak eden Sadık Paşa, Kazak Süvari Alayı’nı kurdu. Bu süvari alayı 1872 yılına kadar varlığını sürdürdü (Beydilli, 2008: 397). Kırım Savaşı’nda gösterdiği başarılarından dolayı kendisine Rumeli beylerbeyi rütbesi verildi. Ancak Sadık Paşa, karısının ölümünden sonra tutum değiştirdi ve Türk ordusundan istifa etti. Daha sonra 1872’de Kiew’e yerleşti. Ruslara karşı tavizsiz tutumuyla tanınan Paşa, orada tavır değiştirip kendini Ruslara sevdirmeye çalıştı. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’na Osmanlı hükümeti tarafından davet edilmesine rağmen katılmadı. Polonyalıların Ruslarla uzlaşması gerektiğine dair birçok yazı yazdı. Fakat Rusya’ya da yaranamadı ve saygınlığını önemli ölçüde kaybetti. Bunalım dolu günler yaşadı. 1886’da intihar etti (Beydilli, 2008: 397; Der Große Brockhaus, Leipzig, 1929: 313; Ziolkowski, 1922: 37-38; Anafarta, 1979: 120).

Mehmed Sadık Paşa’nın Türkiye’deki yazışmalarını Istvan Hajnal’ın, Budapeşte’de 1927 yılında yayınlanan *A Kossuth-emigracio Törökorszagban* adlı eserinden tespit ediyoruz. Hajnal, bu kitabında Macar, İngiliz ve Avusturya’nın arşiv malzemesinden ve zengin literatüründen istifade etmiştir. Bu belgelerde Osmanlı Devleti’ne ait oldukça önemli bilgiler bulunmaktadır. Yazar, Avrupa arşivlerinde bulunan belgeleri de eserinde neşretmiştir. Bu belgelerin bir kısmı, Sadık Paşa’nın İstanbul’da bulunduğu sırada

yazdığı mektuplardır. Bu makalede adı anılan kitapta yayınlanan Paşa'ya ait önemli bulduğumuz bazı mektuplarını neşredeceğiz.

Czaykowski'nin Sadrazam Reşid Paşa'ya Mektubu

Altesleri,

Son mektubumda V. A'ya Polonyalıları İslamiyet'i açıklama konusunda yaptığım öneriyi tekrar ediyorum. Bu kararı korkuya bağlayabilseydik halkımız için bu, onur kırıcı olurdu. Öte yandan da Osmanlı İmparatorluğuna zararlı olurdu. Ancak, şayet bu karar, kendi arzularıyla İslamiyet'i kabul ederlerse Türkiye ve hatta Polonya'nın geleceği için avantajlı olurdu. Bu durum her türlü uygun tedbirlerle oluşmalıdır. Şu tarzı tavsiye ediyorum: Serasker S. A'nın subaylarından biriyle, Dembinsky, Bem ve diğerlerine bu öneriyi götürecek ve mektuplarımı taşımakla görevli olacak olan Tercüman Saich'i gönderin. Onların fikirlerini aldıktan sonra bana ve V. A'ya bildirmek üzere bir mektup gönderecek. Böylece ben ve buradaki diğer Polonyalılar onlarınkine benzer bir bildiri yayınlayacağız. Böyle yapmakla bu adımın (hareketin) sebebinin korku olduğu şüpheleri ortadan kalktığı gibi öte yandan Macar mültecileri ile aynı pozisyonda olmayan Polonyalılar da onlar gibi yapacaklar. Bu iş oluncaya kadar Babıali'nin Rusya'nın isteklerini biraz olsun kabul etmek niyetinde olduğu görüntüsünü vermekten kaçınmak gerekiyor. En erken zamanda başlamak gerekiyor. Tercümanım Serasker S. A'nın emrindedir. Yalnızca tercümanın güvenliğinin sağlanmasını istiyorum.

Serasker S. A ile yapmış olduğum bir konuşmadan sonra V. A'ya şu birkaç satırı yazıyorum ve Seraskerin aracılığıyla naklediyorum. V. A'nın, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve ülkemin menfaatlerini savunduğumu ve Osmanlı İmparatorluğu'na gerçek bir güç ve zafer kazandıracak ve Polonya'nın geleceğini garanti altına alacak çalışmalar için yaptığım önerilerin derin inançlar olduğuna inanmalarını rica ediyorum. Bu iş düzenli yürütülmediği takdirde Türkiye bir avantaj elde etmediği gibi Polonyalıların onuru ve zaferi lekelenecektir.

V. A'ya duyduğum saygıyla beraberim. (Hajnal, 1927: 467, belge no:18)

İlticaya Bağlanan Ümitler Hakkında Czaykowski'nin İstanbul'dan Kossuth'a Mektubu

Sayın General!

Sayın General’in İslam dinini kabul ettiğinden bahseden haberin alınmasından sonra Rus ve Avusturya elçileri, Babıali ile hiçbir resmi münasebetleri olmadığı için mektuplarını Bay Aristarkis Logoteti’ye göndermişlerdir. Mektubun içeriği şöyledir:

Sayın General’in bu teşebbüsünün mülteci konusunu karıştırdığını ve gerçek bir casus olduğundan bahsetmektedir. Oldukça resmi olan bu mektuplar derhal Babıali’ye ulaştırıldı. Diğer taraftan bu elçiler, Fransız ve İngiliz elçilerine Çar Nikolaus’un Türkiye’den gelen mültecilerin kimliklerinden mutluluk duyduğunu, fakat General’in bu teşebbüsünün Çar’ı tüm düşüncelere karşı acımasız yapabileceğini ifade etmişlerdir. Siz bu elçilerden Babıali’ye karşı şuurlanmalarını ve kendilerini bu bataktan kurtarmalarını rica ediniz.

Babıali’ye, Fuat Efendi’nin raporu alınacağı ana kadar, deklarasyonun kabul edilmemesi, yeni Müslüman mültecilerin Hıristiyan mültecilerden ayrılmaması ve hepsinin Vidin’de muhafaza edilmesi için talepte bulunulabilir. Makamın bana müsaade ettiği sürece saray diplomasisinde böyle görülmemiş davranışlarda bulunan kötülere mani olmak için tüm kadrolara güvenmeye devam edeceğim. Bu konuda benimle istişarede bulunması için yüksek memurlardan birine emir verilmişti. Ben şunları talep ettim. Deklarasyonu kabul etmek, yeni Müslümanların sahip oldukları askerî rütbeye eşit olan unvanın verilmesi, dinî formaları öğrendikten sonra acilen hizmete kabul etmek, layık olan saygı ve riayeti göstermek, yeni Müslüman mültecilerin Hıristiyan mültecilerinden acilen ayrılması hususunda sayın General’e Serasker ya da Dışişleri vasıtasıyla bir mektup yazmak... Bu mektup, resmi kanallardan olmalıdır. Ben sözlü cevapla yetinmedim, aksine yazılı da bildirdim ve suretini sayın General’e gönderiyorum.

Rusya ve Avusturya’nın korkusu, a tout prix barışını isteyen diplomasisinin tutumu- a tout prix Polonya’nın bağımsızlığını yeniden kavuşmasını istemiyor. Sayın General’in tutumunun Avrupa için ve özellikle vatanımız için ne kadar önemli olduğunu en iyi şekilde göstermektedir. Eğer Çar alelacele hiddetinden ötürü Türkiye’ye savaş ilan etmezse aşılacak binlerce engelin varlığından bahsedilmektedir. Hal böyleyken bu engellerle mücadele ederek bunları savaşa götürebiliriz. Bizden talep edilen ve Polonya’yı kurtarabilecek savaşa sayın generalin deklarasyonunun kabul edilmesiyle Babıali bu yolda adım atmıştır. Babıali devamlı savaşa karıştırılmalıdır. Yalnız bu yapılırken çok dikkatli ve sabırlı olmak gereklidir. Türkler devamlı bu yöne çekilmelidir. Sabırsızlık göstererek onlar bu yoldan caydırılmamalıdır. Yöneten, bakanlık, ulema, halk, ordu, sayın General’in teşebbüsünün önemini anlamakta ve değer

vermektedir. Burada hangi avantajların olacağını biliyorlar. Fakat bu bakanlık yeterli cesarete sahip değil ve belki de manevi gücü de yoktur.

Sayın General! Ben şahsen Rus ihtilaline ve ilerlemesine inanmıyorum. Walewods Polonya'sına inanmıyorum. Çünkü ben Lanckoroncki, Jublonowski, Radziwill, Komar, Niepokoczycki ve diğerlerinin Rusya ve Avusturya'ya hizmet edeceklerini görüyorum. Fakat General Bem'in bugünkü gayretleriyle Polonya'nın uykudan uyanacağına inanıyorum. Allah, General'i mutlak bir ölümden kurtardı. Dünyaya yeryüzünde mevcut olan en cesaretli ordu komutanlarından birini gösterecek. O bunu bugünkü teşebbüsleriyle ispatlıyor. Sabır ve sebat gösterecek. Çünkü bu Polonya içindir. Sayın General'in bu tutumu hakkında hemfikir olan Polonyalılar ve Macarlar, General'in onları teslim olmaktan kurtardığını görecekler. Çünkü sayın General, İngiltere ve Fransa'yla aktif ilişkileri başlattı. Babıali artık mültecileri iade etmeye yanaşmaz. Çünkü Müslümanlar bunu istemiyorlar. Aynı durumda olan Hıristiyanları da Batı'ya kendilerini küçük düşürmemek için iade etmeyecekler. Babıali mültecilerin himayesi için yeni bir yetki alıyor. Bu, Osmanlı imparatorluğunun organik ve dinî kaynağı olan Kur'an'la korunmuş bir yetkidir. Tüm Hıristiyan elçiliklerinin çığırkanlıklarına şu cevabı veriyoruz: "Fransa ve İngiltere, Moskofluğı kabul ediyor. Neden Polonyalılar ve Macarlar İslamiyet'i kabul etmesin? Sanki Çar'ın dini, Sultan'ın dininden daha mı iyi?" Bu cevap onları korkuttu ve düşünmeye sevk etti. Korktuklarını belli etmediler. Polonyalılar İslamiyet'i tümüyle kabul edebilirlerdi. Tüm Doğu'ya hükmedebilirlerdi. Savaş araç ve gereçleri bakımından zengindirler. Dünyayı savaşla tedirgin edebilirler. Bu, barışın ve düzenin sağlanması için sonsuz bir engel olacak ve hatta dünyayı değiştirebilecektir. Bu endişe her görüşmede dile getirilebilir. İngiltere ve Fransa korkuyor. Türkiye çok güçlü ve bağımsız olabilir. Türkler bunu biliyorlar ve bu nedenle bundan bir fayda sağlamak niyetindedirler. Bu yüzden beni koruyorlar ve ben de onların himayesine güveniyorum. Çünkü onlar çok samimidirler. Çünkü onlar barış için özel bir gayret gösteriyorlar. General'in mektubu hükümete ulaştırıldı. Mektupta Çara karşı açık bir düşmanlık mevcuttur. O mektubu kimseye göstermedi. Yalnızca Vezir-i Azam ve Serasker'e gösterdi. Diğer rütbelilere de takdim edilmiş olabilir. Bu iki memura mektubun sır olarak kalması emrini verdi.

Sayın General'in Şeyhü'l-İslam'a bir mektup yazması belki iyi olurdu. O, tüm ulemanın başıdır ve Polonya ve Macaristan konusunu iyi biliyor. Ayrıca sayın General'in, İslamiyet'i kabul etmiş olmasına çok seviniyor. Halk üzerinde söz sahibidir. Değil sadece halk, Sultan ve divan üzerinde de etkisi vardır.

Sayın General, üstüme vazife olmadan bu tür görüş ve düşünceleri ifade etmemden dolayı beni affediniz. Fakat ben Polonyalıyım ve uzun bir süredir Polonya için çalışan ve halen de çalışmakta olan bir efendinin ajanıyım. Polonya için bir umudun belirttiği her yeri zorluyoruz. Vatanımız için yardıma hazırız. Sayın General'den bu yardımı kabul etmesini rica ediyorum. Sayın General, meselemizin çözümü sizin elinizdedir. Lütfen size ve vatanımıza hizmet etmemize müsaade ediniz. Saygı ve minnetimi kabul etmekle bana şeref verirsiniz. (Hajnal, 1927: 499-502, belge no:30)

Mültecilerin Toplu Kampı Hakkında Kossuth'un Czaykowski'ye Mektubu

Beyefendi,

Cana yakın karakteriniz bana işlerimizde yardım edeceğiniz izlenimini veriyor. Reşid Paşa'ya göndermiş olduğumuz mektubun içeriğini biliyorsunuz. Biliyorsunuz ki Avusturya'nın bizim Küçük Asya'da bir yere sürülme isteğine son gücümüzle karşı koyuyoruz. Kont Andrassy'den aldığım mektupta bizim tutsak edileceğimiz yerin artık Küçük Asya'da bir yer olmadığını ve İstanbul yolu üzerindeki Filibe şehri olduğunu ve buraya da 30-35 kişinin gönderileceğini ve bunun tüm mültecileri kapsamadığını öğrendim. Ben de bu grup içerisinde yer almağı istemedim. Ancak Beyefendi, böyle bir bölünmenin mülteci topluluğumuza ne kadar zararlı olduğunu anlarsınız. Bu noktada Avusturya'nın amacı, 30-35 kişilik bu grubun sürgünde ebediyen kalmasını ve bölünen mültecilerin milliyetçi hareketlerde bulunamayarak eriyip gitmelerini sağlamaktır. Ancak Türkiye'nin Avusturya'nın planlarına uyup en yakın dostlarından uzaklaşmasına şaşıyorum.

Böylece Beyefendi, sizden ricam Türk hükümetine Macar mültecilerinin bölünmeden bir bütün halinde tutulmalarının çok önemli olduğuna ve bir savaş durumunda bunların ancak bir bütün oldukları zaman destek verecek bir güç olabileceğini anlatmanızdır. Benim Macarları temsil etmemin (milletvekili olarak) mültecilerin bölünmelerini engellemek ve bütünlüklerini korumak için çok önemli olduğunu söyleyiniz.

Nihayet geri kalanlarla ne yapılmak isteniyor? Hepimizin Filibe'ye gitmesine çok memnun olurum Yoksa vatandaşlarımla Şumnu'da kalmayı tercih ederim veya Macar halkı olarak bir bütün olarak bölünmeden Avrupa'nın geri kalanıyla kolayca iletişim kurabileceğimiz bir yer gösterilmesini isterdim. Şayet bu işte sizin çalışmalarınız boşuna ise şayet hükümet, tartışmasız esaret yeri olarak Phillippopolis'i seçmişse bu 30-35 kişilik grup oraya gitmeğe zorlansın, fakat geri kalanlar birbirinin kaderini ve hükümetin verdiği imkânları paylaşsınlar. Lütfen çalışmalarınızı bu yönde yapınız ve

gönderilecek olan 30-35 kişilik gurubun bir listesini ve bu olayın gerçekleşeceği tarihi bildiriniz.

Minnettarlık ve saygı ifadelerimi kabul buyurun. (Hajnal, 1927: 552-553, belge no:55)

Czaykowski'nin Zamoyski'ye 11 Aralık 1849'da İstanbul'dan Yazdığı Mektup

Sayın Kont,

Bay Kossuth'un Bay Andrassy'e yazdığı mektubu aldım ve emirlerinizi yerine getirmek için mektubun içeriğindeki işlerle ilgilenmeye başladım. Bay Kossuth'un isteklerini ifade etmekte gecikmesi çok üzücü. Zira bu iş Babıali ve Avusturya tarafından bitmiş olarak kabul ediliyor. Baştan beri Babıali, mültecilerin Rusya ve Avusturya'ya iadesini reddetti. İngiltere ile Fransa'nın tavsiyesi doğrultusunda bu insanların gözetim altında tutulmalarını veya sürülmelerini önerdi. Rusya, iadelerini Avusturya ise gözetim altında tutulmalarını tercih etti. Çanakkale Boğazı yakınlarında daha önceden donanmaları bulunan Fransa ve İngiltere tarafından desteklenen Babıali, çok şey istemeye alışmış ve Babıali'nin tavsiyelerine uymaya eğilimli olan güçleri tatmin etmeğe çalışıyor. Bu iş temelde tamamlandı. Devam eden görüşmelerde alınan kararların uygulanması hususu tartışılıyor. Avusturya süresiz bir gözaltında bulundurma isterken Babıali bunu reddediyor ve Macaristan tekrar barışa kavuşuncaya kadar mültecilerin gözaltında bulundurulmalarını benimsiyor. Avusturya, sığınmacıların bakımı için para vermek istediğini belirtiyor, ancak bunu yaparken sığınmacıların gözetlenmesi için kendi adamlarının görevlendirilmesi şartını koyuyordu. Babıali bunu da reddetti. Avusturya mültecilerin gözetim altında tutulacağı yerin Mardin olmasını istiyordu. Babıali buna cevaben mültecilerin Kütahya'ya veya daha uygun bir yere yerleştirileceğini ve hatta sığınmacıların Babıali'nin uygun gördüğü bir zamanda serbestçe istedikleri yere gidebileceklerini ilan etti. Tüm bunlar Babıali'nin özgür iradesiyle İngiltere veya Fransa'nın yardımı olmaksızın yapıldı. Şunu da belirtmek gerekir ki bizim haricimizde kimse Macarların işiyle Babıali nezdinde ilgilenmedi ve hatta Macarlar, Fransa ve İngiltere'ye Babıali'yi şikâyet ettiler. Gözaltında bulunmanın Polonyalılar için daha avantajlı olduğunu düşünüyordum. Ancak şunu itiraf etmeliyim ki Macarlar bizden daha iyi bölündüler. Zira dost ve komşu bir ülkede organizeli bir şekilde bir arada olmak, sağa sola dağılmaktan ve bizlerin istemeyen halkların konduğu olmaktan daha avantajlıdır. Öte yandan B. Kossuth'un isteklerinin haklı sebepleri olabilir. Bu yüzden Bay Kossuth'a yardım edebilmek için elimden geleni yapıyorum. İlk önce Babıali'ye gittim ve bana alınan kararlardan dönmenin sakıncalarını anlattılar. Kosstuh'un mektubunda yer alan sürgün kelimesine itiraz ettiler ve hiç bir zaman sürgün ve

tutuklamanın olmayacağını garanti verdiler ve Kossuth'un isteklerini müzakere edeceklerini bildirdiler. Bugün veya yarın bu konu görüşülecek ve bana bir cevap verilecek. Kossuth'un mektubunun bir tercümesini Stratford Canning'e ve bir tanesini de bizzat General Aupick'e verdim. General Aupick, yapması gereken iş hususunda çok tedirgin görünüyordu. Kossuth'un isteklerinin özel bir durum olduğunu, kabinenin savaş olmadan sorunların çözülmesinden memnun olduğunu ve kararlaştırılmış bir anlaşmanın tekrar ele alınmasının sakıncalı olacağını hatta savaşa neden olabileceğini ve İngiltere'nin bu hususta bir adım atacağına inanmadığını, ancak İngiltere Macarların lehine hareket ederse onları izleyeceğini belirtti. Stratford Canning'den bir haber alamadım. Zaten Kossuth'un mektubu 8.d.m.c'de Mecidiye Fırkateyni'nin Varna'ya hareket etmesinden sonra geldi. Ancak sayın Kont, sizden ricam Kossuth'u her ne kadar taleplerinin gerçekleştirilebilir olduğuna inanmasam da arzusunun yerine getirmek ve gözaltında bulunmasının olumsuzluklarını azaltmak, başkente yakın bir yer bulmak, serbest bırakılma tarihini öne almak için elimden geleni yapacağım hususunda rahatlatmanızı rica ediyorum ve Kossuth'a başvurularını İngiliz veya Fransızlar yerine direkt olarak Babıali'ye yapmasını tavsiye etmenizi rica ediyorum. Çünkü İngiltere ve Fransa, gelişmekte olan olayları destekliyor ancak olayın oluşması için ilk adımları atmıyorlar. (Hajnal, 1927: 561, belge no:61)

Czaykowski'nin 15 Aralık 1849 Tarihinde Kossuth'a Yazdığı Mektup

Beyefendi,

Bana göndermiş olduğunuz mektubu ve Sultan Hazretlerine ulaştırılmak üzere gönderdiğiniz çok imzalı şikayet mektubunuzu aldım. Beyefendi, istediğiniz gibi Bay General Guyon ile Brousse'a gitmesinden dolayı görüşemiyorum. Fakat Zamoyski'nin emirlerini yerine getirmek ve Kont'un ajanlarının sizin işlerinize önem verdiğini göstermek için bana ısmarladığınız işlerle ilgilendim. Kont Zamoyski'ye 11 Aralık'ta bir rapor gönderdim. Bu rapor, Kont Andrassy'e geçen 25 Kasım'da yazdığınız mektuba bir ön cevap olabilir. Raporu göndermenin ardından Dışişleri Bakanlığından cevap aldım. Size bu cevabın muhteviyatını sunuyorum.

Sığınmacıların hayatını kurtarmak ve zorunlu olan anlaşmaları çiğnememek gerekiyordu. Mültecilerin iadesini reddettik. Fakat önceden belirlenen gözaltında bulundurulmaları fikrini kabul etmek zorunda kaldık. Ulusların ve insanların hakları bizleri buna mecbur etti. Macarlar imkânsız istemekle hata ediyorlar. Mültecilerin gözaltında bulunmalarını reddederek bunu Macaristan'ın barışa kavuşmasına bağladık ve mültecileri serbest bırakma zaman ve yetkisini kendimize sakladık. Viyana'daki

Büyükelçimiz Bay Mussurus, Avusturyalıların mültecilerin gözetim altında tutuldukları yerde bir Avusturyalı Komiser bulundurma talebini reddetti. Yabancıların gözetimini reddettik ve gözetim yerini kendimizin seçeceğini belirttik. Avusturya kesin bir liste vermedi, ancak bu listede şeflerin olacağı ve hepsinin aynı yere gönderileceği olasıdır. Listede adı yer almayanlara gelince onlara şeflerini izleyerek ülkeden ayrılmak veya istedikleri gibi hareket edebilme izni verilecektir.

Babıali, Bakanları gözetim yeri olarak Filibe şehrinin seçildiği yolundaki haberlerin uydurma olduğunu ve ne bu şehrin ne de diğer Macar mülteci şeflerinin sürgün edilmesinin söz konusu olmadığını belirttiler. Verilen bu teminatların ardından Sultan Hazretlerine şikâyet mektubunu iletmenin boş olacağını düşündüm ve bu şikâyet mektubunu daha sonraki emirlerinize kadar saklamak üzere General Guyon'un dönüşünde kendisine vereceğim.

Osmanlı Bakanlarının Macarlara ve davalarına bakışları bana fevkalade geldi. Ancak onlar da görmezlikten gelemeyecekleri diğer hükümetlere karşı da sorumlular. Bazı şeyler vardır ki yasal izin alınmaz. Fakat bazı riskleri göze alarak hükümetin pozisyonundan istifade edilebilir. Bu istifadelerden bir tanesi de Polonyalı sığınmacıların da yaptığı içeri ve dışarıyla iletişim kurmaktır.

Osmanlı hükümetinin samimiyetine ve Macarlara olan iyi niyetlerine inanmakta haklı olduğumu, Fransız ve İngiliz Büyükelçileriyle temasa geçerek yazmış olduğunuz mektubu onlara gösterip Batı'da sizin lehinize çalışmalarını sağlamam hususunda tavsiyelerde bulunmalarından sonra daha iyi anladım.

Sizin durumunuzu kolaylaştırmak için Sultan'ın yüce gönüllülüğünden hiçbir zaman tereddüde düşmedim. Fakat politik beklentilerinizin geleceği Batının dostluğuna ve mültecilerin hareketine bağlıdır. Beyefendi, sanıyorum ki Türkiye'de kalarak İngiltere'de, Fransa'da ve Amerika'da serbest olan hemşerileriniz (vatandaşlarımız) sayesinde faaliyette bulunabilirsiniz. Bay Fontana için yazmış olduğunuz mektup gönderildi. Her durumda size faydalı olmaktan mutluluk duyacağım ve her zaman çağrılarınıza cevap vereceğim.

Saygılarımı kabul buyurun. (Hajnal, 1927: 564-565, belge no:62)

Rus-Türk Savaşı Meselesine Dair Czaykowski'nin Tebliği

Odessa gemisi ayın 15'i akşamı geldiğinde şehirde bin bir türlü haber yayıldı. Tehditkâr bir ültimatomdan, savaş ilanından vesairenden söz edildi. Ancak tüm bu söylentilerin gerçek olmadığı izlenimi var.

Fuad Efendi, Babıali'ye notu olduğu gibi kabul etmesini söyledi ve Titoff, Dışişleri Bakanlığına görüşülmek üzere protokolü açacağını belirtti.

Hiç şüphesiz Rusya, mültecileri bahane ederek bir savaş açmak istemiyor. Mülteci sorunu, Türkiye'de kamuoyu oluştururken Batı hükümetlerinin de desteğini aldı. Bu durumda çok güçlenen Türkiye'ye karşı Rusya savaşmak durumunda olmadığını hissediyor. Öte yandan İngiltere ve Fransa, mülteci sorunları yüzünden savaşmak istemiyor. Onlar, Polonya ve Macarların haklarını savunmak isterlerdi ve başka türlü davranamazlardı. Mülteci sorunu üzerine çıkan bir savaşta Polonyalılar ve Macarlar kendi yerlerini alıp kendi davalarını temsil edeceklerdi.

Batılı güçler Rusya'yı küçük düşürmekten başka bir şey istemiyorlar ve Rusya'nın bir denge unsuru olduğuna ve Polonya'nın tekrar oluşturulmasının düzeni bozacağına ve Slavların bağımsızlık için ayaklanacağına inanıyorlar. Bu güçler, Avusturya'nın emri altındaki Slavların ne milli bağımsızlık ne de milli özgürlük elde edemediğini gördüklerinden Rusya'nın yönetimindeki Slavların da aynı şekilde olacaklarına inanmışlardı. Bu güçler Moskova kaynaklı Panslavizm'den korkmuyorlar. Onların korkusu daha çok Macarlar ile Polonyalıların çıkarlarının Batı'nın çıkarlarıyla özdeşleşmesidir. Şayet İngiltere bir savaş isteseydi, sebep olarak tercihen Moldo-Valaque sorununu ortaya atardı. Yalnızca Türkiye mülteci sorunu için savaş isterdi. Yalnızca İngiliz ve Fransız donanmalarının Osmanlı sularında bulunması kaydıyla. Zaten bir şekilde Osmanlı bu güçlerin buyruğu altındadır ve geleneksel alışkanlıklarına göre saldırgan taraf değil, saldırıya uğrayan taraf olmayı tercih ederler. (Hajnal, 1927: 573-574)

Kampın Şekli Hakkında Kossuth'un 23 Aralık 1849 Tarihli Czaykowski'ye Mektubu.

Beyefendi,

Yazmış olduğunuz 15 Aralık tarihli mektubunuzu aldım. Her ne kadar gözetim altına alınmamızı öngören işlem kesin olarak durdurulmuş görünse de göndermiş olduğum şikâyet dilekçesini Sultan'a ona olmaz ise bakanlara birer kopyasını göndermenizi istiyorum. Zira sanıyorum ki bu dilekçe, mektubumuzun yapmadığını yapacak ve dilekçelerimizi daha iyi anlatacak.

Size iletmek üzere Binbaşı Böck'e verdiğim talimatların ardından şunu tekrar belirteyim ki İstanbuldakiler bizim hiçbir zaman uzaklaştırmak için verilmesini

isteyeceğimizi düşünmesinler. Tam tersi sığınmacıların Türkiye'den çıkartılarak dağıtılmasının bizim tüm umutlarımızı yıkacağını bilsinler.

Lütfen başvurumuza cevap verme lütfunda bulunan Padişah hazretlerinin hükümetine cevaplarını zevkle ve minnettarlıkla aldığımızı bildirin. Şimdiye kadar Babıali'nin bizim hakkımızdaki görüşleri hususunda bu kadar net bir açıklama almamıştık. Babıali nezdinde yapmış olduğumuz müracaat hususunda pişmanlık duymuyoruz. Her ne kadar bu müracaat ilk etapta Babıali'de yanlış algılanmışsa da majestelerinin hükümeti bizim haberimiz olmaksızın hakkımızda insanlık ve misafirperverlik çizgisi içerisinde kendine yakışır bir şekilde kararlı olarak bizleri çok memnun etmişlerdir. Dolayısıyla bu cevabı kabul ediyor ve bir garanti belgesi olarak telakki ediyoruz. Babıali'nin bu cevabı, onun bize verdiği değer ve onunla olan ilişkilerimizde kılavuz görevi görecektir. Ancak İstanbul'dan da rahatça anlaşılacak bazı hususlar var. Bunun için sizden ricam İstanbul'u ve işlerimizin yürütmesinde faydalı olabilecek kişileri iyi bildiğinizden, Türk bakanlarına bu düşüncelerimi iletmenizdir.

Bana göre sığınmacılar birlik ve beraberlik içerisinde Türkiye'de kalmalıdır. Ve bunun için her ne kadar gözetim altında tutma kararı biz olmadan halkların haklarına aykırı olarak alınmış ve bizi şok eden bir karar olmasına rağmen şimdiye kadar Sultan hazretlerinin misafiryken bu anlaşma ile mahkûmu olduk. Hükümetle mültecilerin yerleşebileceği uygun bir yer hususunda hükümeti zor durumda bırakmayacak şekilde ve kendi vatanımızla Türkiye'ye hizmet edecek bir yöntem hususunda anlaşmaktan başka bir şey isteyemem.

Bunun içindir ki geçici bir süre için ve mültecilerin yerleştirilmesinden sonra diğer vatandaşlarımızla temasa geçebilmek amacıyla İngiltere'ye gidebilmek için kendim, Kont Batthyany ve General Perczel için serbestî istiyorum. Bu serbestîyi istiyorum. Şu bir gerçek ki burada bizlerin soğuktan ve açlıktan ölmemiz için her şey yapılıyor. Fakat burada zavallı bir hayat sürmekten başka bir şey yapamıyoruz ve günden güne umutlarımızın ve seçkin melekelerimizin yok olduğunu görüyoruz. Mektubunuzda dile getirdiğiniz amaçlar için bu seyahat serbestliğine ihtiyacımız var. Uzun zamandan beri bazı şeyleri bizzat yapmanın çok önemli olduğunun farkındayız. Fakat bunun için tüm yollarımız kapatılmış durumda. Polonyalı mültecilerin yaptığı gibi kendimize bir yuva, bir üs bulmalıyız. İngiltere, Fransa ve Amerika'ya dağıtılmış olan dostlarımızla temasa geçmeliyiz. Buradan hareketle işe başlayarak kendi aramızda ve vatanımızla iletişim kurabiliriz.

Kendi vatandaşlarınız adına Babıali'de ifade ettiğiniz şeyleri bizim adımıza da ifade etmenizi isterdim, yani düşük sınıfların idare edilmesinin zorluklarından bahsetmenizi. Zira zorunlu olarak hareketsiz bırakılan zenginler ümitsizliğe kapılırken aşağı tabakadaki insanlar bu hareketsizlikten dolayı her kötülüğün anası olabilecek olan geleneklerden uzaklaşmağa başladılar. Şimdiden bu moral çöküşünün yanı sıra tatmin olmaz duygularla birlikte her ne kadar Babıali insanlara özgürlük tanısa da içimizden çoğunun kendi vatanlarındaki imkânları bulamadıkları için bundan rahatsızlık duyabileceklerini görebiliyoruz. Babıali bu insanlara yardım ederken kendisine de menfaat temin etmek istiyor. Bu yüzden Babıali ne kadar hoşgörü gösterse, o kadar bu insanlardan fayda temin edebilir. İşte sizden Kont Zamoyski'nin amaçladığı şeylerin aynısını Macar mültecileri için de temin etmenizi diliyorum.

Beyefendi, sizden Babıali nezdinde girişimlerinize devam ederek dilekçemizde yer alan isteklerimizin gerçekleşmesi için çalışmanızı rica ediyorum.

Mektubunuzda Babıali'nin Avusturyalıların gözetim altında tutulduğumuz yere gözlemci gönderme talebini reddettiğini yazıyorsunuz. Hükümete bu konuda teşekkür ediyorum. Ancak bu karar Türkiye'nin de lehine bir karardır. Zira Babıali, Avusturya'nın bir eyaleti olmak ve bağımsız devlet imajını zedelemek istemez. Sultan hazretlerinin misafirlerini Avusturyalı bir gözlemcinin takip etmesi duyulmadık bir şey olurdu.

Ama yine de Avusturyalıların gözlemcileri var. Bunlar konsolosluk görevlisi adı altında faaliyetlerde bulunarak sığınmacıların arasında umutsuzluk, şüphe ve disiplinsizlik aşıyorlar. Şimdiden 3.000 insanımızı oyunlarıyla kandırıp bizden ayrılmalarına sebep oldular. Fakat onlara halen yetkiler veriliyor ve bizim güvenliğimizi, hayatımızı tehdit ederken aynı zamanda koruyucu devletin onuruyla oynuyor ve tuzaklar kuruyorlar.

Böyle bir şeye müsaade edilerek Mussurus'un Viyana'da Avusturyalıların talebini reddetmesinin ne anlamı kalıyor? Evet beyefendi, peşimizde bizi Vidin'de izleyen, burada izleyen ve gittiğimiz her yerde bizi izleyerek tehdit eden Avusturyalı gözlemciler var.

Bize Babıali'nin gözetim altındaki insanları serbest bırakma hakkını saklı tuttuğunu söylüyorsunuz. Bu durumda bizler misafir değil, mahkûmlarız.

Babıali'nin kendisine yakışır bir şekilde ve halkların haklarına uygun olarak bizlerle ağır misafirler gibi Türkiye'de kalmamız hususunda görüşmesi daha doğru olmaz mıydı? Ama biz kalmak istiyoruz ve hükümeti zor durumda bırakmak istemiyoruz. Bizler

hırsan körleşmiş ve nankör insanlar değiliz. Bu yüzden sesimize kulak verilsin, bizimle görüşülsün Böylesi, Babıali'ye düşman politik görüştekilerle anlaşmaktan daha doğrudur.

Bizleri Avusturya vatandaşları gibi görmesinler, zira bizler Avusturya vatandaşı değiliz ve asla da olmayacağız. Bizler haklı olduğumuz mücadelede destek görmeyen yenilmiş insanlarız. Avusturya'ya saldıran bizler değiliz. Bilakis Avusturya bizim milletimize ve devletimizin varlığına saldırarak zavallı vatanımızdaki birlik ve düzeni zorla ortadan kaldıran taraftır. Nihayet Babıali'nin gözetim yerini kendisinin seçeceğini belirttiğini söylüyorsunuz. Buna gerçekten çok sevindim. Babıali'nin gözetim yerimizi seçerken gözlem altında bulunmamızı katlanır hale getirecek veya bunu acımasız bir sürgüne çevirecek bir karar verdiğinin farkına varmasını diliyorum.

Gözetim altına alınacağımız haberinin yayılmasının ilk şokuyla bizleri Mardin'e veya Kütahya'ya yerleştireceklerini duyunca da oraya gönüllü gitmeyeceğimizi ancak zor kullanılarak bizleri oraya yerleştirebileceklerini söyledik. Bay Andrass, bizlerin Filibe'ye yerleştirilmemize karar verildiğini duyunca sakinleştik.

Bu tepkilerimizin sebebi, rahatımızı düşündüğümüzden değil. Zira biliyorum ki sürgün yeri bir dinlenme yeri değildir. Bizim kaygımız ve tepkimiz, Babıali'nin, moral olarak yıkılacağımız, ailemizle ve Avrupa ile iletişimimizin kesilmesine yol açacak bir karar vermesinden çekindiğimiz içindir.

Türkiye'nin Asya'daki topraklarına yerleştirilmemiz bizim için sürgün edilmekten farksız bir uygulamadır. Fakat bizim başkente gitmemize izin verilmezse en azından deniz kenarında örneğin İzmir, Gelibolu hatta Varna'nın seçilmesini isterdik. Ancak bizim tercihimiz başkente yakın bir yerdir. Örneğin Edirne.

Beyefendi sizden ricam, tüm etkinliğinizi kullanarak Babıali'nin gözetim yerimizin tayini için bizimle önceden görüşmesini sağlamanızdır. Sizin "Listede olmayanlar, şeflerini izleyerek ülkeden ayrılabilirler veya istedikleri gibi hareket edebilirler." görüşünüz beni çok sevindirdi. Bu kararın alınmasını size borçlu olduğumu biliyorum. Bu sevincimin devam edebilmesi için aşağıdaki hususlarda garanti verilmesini diliyorum.

1. Şeflerini takip edenlere Sultan hazretlerinin şimdiye kadar kendilerine bahşetmiş olduğu maddi desteğin devam etmesini talep ediyoruz. Zira ihtiyaçlarından dolayı bizleri terk edebilirler. Bizler de fakir olduğumuzdan onlara yardım edemeyiz. Bunlar

yapılmazsa verilen bu izin (şeflerini takip etme izni) aldatmacadan başka bir şey değildir.

2. Türkiye'ye yerleşmek isteyenlere kolaylık gösterilerek bizim yönetimimizde Polonyalıların olduğu gibi başkent yakınlarında bir yere yerleştirilmeleri veya onlara uygun işler verilmesini diliyoruz. Yoksa bu insanlar açlıktan ölürlər.

Babıali yukarıda sözünü ettiğim maddelerden hiçbirini kabul etmezse en azından benim, Kont Batthyany'nin ve General Perczel'in, mültecilerin hayatlarını idame ettirebilmeleri için çalışmalarda bulunmak için İngiltere'ye gitmelerine izin vermesi gereklidir. İşte size görüşlerimi açıkladım. Sizden ricam bizim durumumuzu ve ilişkilerimizi çok iyi bilen Bay Böck ile birlikte bu işi devam ettirmenizi diliyorum.

Beyefendi, en derin minnettarlık hislerimi kabul buyurun. (Hajnal, 1927: 579-582, belge no: 71)

İstanbul'daki Müzakereler ve Suikast Haberi Hakkında Czaykowski'nin Zamoyski'ye İstanbul'dan Yazdığı 24 Aralık 1849 Tarihli Mektup

Karşılıklı haberleşmelerden sonra iki güç arasındaki ilişkilerin ele alınmasına yönelik bir protokol imzalanmasına ve en önemlisi üzerinde daha önce görüşülmüş işlerin uygulanmasına karar verildi. Ruslar ve Avusturyalılar, İngiliz ve Fransız donanmalarının geri gönderilmesi için büyük çaba gösterdiler. Onlar, taleplerinin amaçlarına ulaşmasından dolayı büyük bir sevinç duyuyorlardı. Ancak Stradfort Canning'in tavizsizliği, Rusya'nın umutlarını boşa çıkararak bu sevinci yarıda bırakmıştır. Bu enerjik diplomat, mülteci sorunu tamamen çözülmediği müddetçe donanmanın olduğu yerde kalacağını ilan etti. General Aupick'in de onun yolundan gideceğinden şüphe etmemek gerekir. Avusturya bütün tahminleri altüst ederek ve Rusya'dan daha talepkâr davranarak mültecilerin sürekli gözaltında bulundurulmalarını ve bunlar arasına zaman zaman gözlemciler gönderme isteğini yinelemektedir. Stürmer, listesine önemli sayıda sığınmacı ekledi. Bu listeye askerleri ve hizmetçileri dahi yerleştirdi. Fakat Babıali bundan fazla etkilenmiş görünmüyor. Avusturya'ya önem vermediği gibi bu gücün Rusya'nın yolunu izlemekten başka bir şey yapamayacağını biliyor. Titoff'un az sayıda mültecinin sürülmesini istemekle yetineceğine garanti veriliyor. Mülteciler Şumnu'da kalmayacaklar, gözetim altında olanlar Kütahya'ya taşınacaklar. Bunların İstanbul'a gitmemeleri için Samsun ve Sinop tarafına gidecekleri söylenmektedir.

Eğer bir aksilik olmazsa mülteci sorunu çözümlenmiş olarak kabul edilebilir. Sultan, Sadrazam, Serasker ve Sultan'ın topçu kuvvetleri komutanı olan ikinci kayınbiraderi tavizsiz ve asil durumdadırlar. Diğer Bakan ülkeleri, bu güçlü baskılara boyun eğdiler. Türkiye bir savaştan kaçınmıyordu, kaçınan taraf Rusya idi. Bir İngiliz diplomat St. Petersburg'tan şunları yazdı: "Rusya mülteci sorununu bahane ederek savaş ilan etmeyecek. Çünkü kamuoyunun ve Batı'nın desteği ile çok kuvvetli olan Türkiye'ye savaş açmak istemiyor. Ancak mutlaka başka sebepler bulup bunu yapacaktır. Çünkü görmüş olduğu hakaret, İmparatora olduğu kadar Rusya'nın politikasına yapılmıştır ve bunun öcünü almak için başka fırsatlar arayacaktır."

Canning, donanmasının varlığından istifade ederek Moldo-Valaque işini, yani Rusya'yı Balta Limanı'nı boşaltmaya ve bir anlaşma imzalamaya niyetli gibi görünüyor. Lord Palmerston'un onu destekleyip desteklemeyeceği ve Fransa'nın İngiltere ile hareket edip etmeyeceği bilinmiyor.

Murad Paşa'yı ve Kossuth'u öldürmek üzere Hırvatların Şumnu'ya gönderildiği haberi yayıldı. Lusch'in daha önce öldürülmüş olması bu haberin ciddiyetini artırdı. Wallenstein cinayeti, Rastadt Kongresine gönderilen üç Fransızın öldürülmesi ve Reichstadt Dükü'nün ani ölümü bazı hükümetlerin bu tür yollara başvurmaktan çekinmediklerini göstermektedir. Türk polisi alarında (Hajnal, 1927: 590-591, belge no: 76).

Kampın Biçimi Hakkında Kossuth'un Czaykowski'ye Yazdığı 30 Aralık 1849 Tarihli Mektup

15 Aralık tarihli mektubunuzu aldığımı belirtirken sizden Sultan hazretlerinin hükümetine 24 Kasım tarihli mektubumuza verdikleri cevaptan dolayı sevincimi ve minnettarlığımızı bildirmenizi rica ediyorum.

Şimdiye kadar Babıali'nin bizim hakkımızdaki düşünceleri yansıtan böylesine net bir açıklama görmemiştik. Bu açıklamanın, majestelerinin bakanlığı tarafından yapılması onun değerini daha da artırıyor. Bu açıklama Babıali'nin duygularını yansıtan bir belgedir. Bu mektup (açıklama) yalnızca bu günümüzü değil geleceğimizi de garanti altına alıyor. Çünkü majestelerinin bakanlıkları geçmişte olduğu gibi gelecekte de insanlık ve misafirperverlik adına hareket ederek Osmanlı İmparatorluğu'nun menfaatlerini tüm dünyaya karşı korumayı düşünüyorlar.

Macar mültecilerinin 3 Aralık'ta gönderdiği dilekçe sanıyorum ki ilk önce göndermiş olduğumuz dilekçenin sebep olduğunu zannettiğimiz yanlış anlamaları gidereceğini

ümit ediyorum. Çünkü bu dilekçede (3 Aralık dilekçesi) görüşlerimiz, arzularımız ve duygularımız açıkça belirtilmiştir. Bu konuda Alteslerinin ve majesteleriyle (Padişah) bakanlarının dikkatlerini çekmenizi rica ediyorum. Zira İstanbul'un iyi bilgilenebilmesi bizim için çok önemli. Bizim Babıali'nin bizlere sığınacak bir yer temin etmekle ne gibi zorunluklara girdiğini unutmak istemediğimizi bilmeliler. Türkiye'yi terk etmek istemiyoruz. Bizim tek isteğimiz, bu ülkede kaldığımız sürece yaşantımızın insanî ve ulusların haklarına uygun olarak devam etmesidir.

Bizler hiçbir zaman bu değerlerden vazgeçmedik ve Babıali de her zaman bu değerlere sahip çıktığını bizlerin iadesini reddetmekle gösterdi. Vatandaşlarımızın Türkiye'ye yerleştirilme kararının mültecilerimizin çoğu için büyük bir menfaattir. Ancak şu üç şey yapılırsa bu bizim için bir ölüm fermanı olur. Bunlardan bir tanesi mültecilerin Türkiye'den sürülmesi, ikincisi mültecilerin birbirinden ayrılarak imparatorluğun çeşitli yerlerine dağıtılması ve en kötüsü ise mültecilerin tamamı veya büyük bir bölümünün sürgün ve mahkûm muamelesi görmesi.

Babıali'nin bu konudaki cevabı bizleri rahatlattı. Gerçekten de Avusturya'nın dikte etmeğe çalıştığı tarzda bir gözetim altına alma işlemi, şimdiye kadar hayata geçirilmedi. Bir yerden bir yere sürülürken insanlara acı veren, gidilen yer değil bazı beklenmedik durumların birtakım kişi ve kişiler üzerinde yaptığı etkilerden kaynaklandığını belirtmemize izin veriniz. Genel Avrupalı için başka bir dünya, iklim, Avrupa medeniyetinden ve gelişmelerinden ayrılma korkusu bu türden acılardır. Hele vatanları uğruna sürgün olup da ondan (vatanından) haber alamamak çok daha kötüdür. Kütahya, Mardin veya Diyarbakır'a yerleştirilmemizden bahsedildiği zaman bizim kaygılarımız, yukarıda bahsetmiş olduğumuz sebeplerden kaynaklanmaktadır. Şayet böyle bir karar alınmış olsaydı aramızdan çoğu kendileri için en değerli olan vatanından, ailelerinden dostlarından ve ilişkilerinden ebediyen mahrum bırakılmış olacaktı. Avrupa'ya yakın olması durumunda ailesi ve vataniyle iletişim halinde olmak için maddi gücü yeterli olanlar bile uzakta bunlardan mahrum kalırlardı ve daha önce kurmuş oldukları işleri iletişim eksikliği nedeniyle batardı. Bu insanların geleceği, yalnızca Türk hükümetine bağlıdır.

Bunlara bir de meşguliyet, iş ve birkaç moral kaynağına duyulan ihtiyaçları da ekleyiniz. Halkımız özellikle de alt sınıftaki insanlarımız, avarelikten çok fazla etkilenmektedirler. Böylece avarelik her türlü kötülüğün anası durumuna gelmektedir. Bu yüzden majesteleri yapmış olduğu yardımları azaltmağa karar verirse en azından mültecilere kendi gayretleriyle yaşamaları ve geleneklerini geliştirmeleri ve çalışmalarını

için fırsat versinler. Böylesi hem mülteciler için hem de Babıali için faydalı olacaktır. Şayet alınan gözetim altında tutma kararı, değişmez bir kararsa (Bunu ne biz ne de Avrupa kamuoyu hiçbir zaman tanımaz.) da bünyesinde bazı olumlu şartlar toplayabilir. Aksi takdirde bu karar en acımasız sürgün kararı ve mahkûmiyet anlamına gelir. İşte Avusturya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na empoze etmeğe çalıştığı da budur.

Ancak majestelerine yakışan ve bizim gözlemlerimizden de anlaşıldığına göre bu kararlar Avusturya'nın empoze etmeğe çalıştığından çok daha insancıl ve makuldür. Mültecilerin yerleştirileceği yerin dış dünya ile iletişiminin kolay sağlanabileceği Selanik, İzmir ve Gelibolu gibi deniz kenarında olması, diğer tüm yerlere tercih edilir. Ancak bizlerin ülkenin içlerinde bir yere yerleştirilmesi şartsa bu yerin başkente yakın olmasını veya büyük bir ulaşım (iletişim) yolu üzerinde olmasını tercih ederiz. Örneğin Edirne bizim bu arzumuza uygun bir yerdir.

Bu kararın uygulanma tarzı Babıali'nin iyi niyetleriyle çakışmayacağı gibi bizim kurmak istediğimiz birliğin de Babıali'ye hizmet edeceğini düşünüyoruz. Bunun için kurulan birliğin vatandaşlarımızın karakterine uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Bunlar mülteciler için temel esaslardır. İşte bu yüzden majestenin hükümetinden bizleri yerleştireceği zamanı kararlaştırdığı andan itibaren bizimle görüşerek bu uygulamanın yapılış tarzını belirlemesini rica ediyoruz.

Bu amaçların gerçekleşebilmesi için halkımızın genelinin güvenini kazanmış olan aramızdan birkaçının veya birisinin İstanbul'a giderek bakanlarla bizzat görüşmesi faydalı olacaktır. Böyle bir görüşme, Avusturyalıların halkımız arasına casusları aracılığı ile bazı olayları kullanarak ve bunları olduğundan farklı göstererek ekmiş olduğu fitne ve şüphe tohumlarını yok edecektir.

Babıali'nin, Avusturyalıların bizlerin yerleştireceği yere bir gözlemci gönderme önerisini reddettiğini memnuniyetle öğreniyoruz. Majestelerine bunun için minnettarız. Majesteleri bizleri korumak istediğini ilan ederek diğer güçler karşısındaki saygınlığını korumak istemiştir. Bu açık ilana rağmen Avusturyalı komiserlerin gittiğimiz her yerde bizleri takip ettiğini belirtmek zorundayız. Bizleri takip edenler bazen, izinleri dahi olmayan Avusturyalı bir konsolos veya konsolos yardımcısı bazen de kimilerini etkileyerek, boş vaatlerde bulunarak aramıza disiplinsizlik, moral bozukluğu ve düzensizlik tohumları eken alt düzeydeki ajanlardır. Bu ajanlar, aramızda bazılarını satın alarak ve sürgünlüğün verdiği sıkıntı, yoksulluk ve zayıflığı kullanarak bunları rahatlıkla ağlarına düşürüyorlar. Bunlar Babıali'yi yererek onun niyetlerini karalamayı

elden bırakmıyorlar. Bu şekilde Vidin'de Babıali'nin çıkarlarına sadık kalabilecek saflarımızdaki 3.000 insanı Avusturya'nın acımasızlığına terk etmek için kaçırdılar.

Buradaki bu kötülük hoş görülürse Viyana'daki Mussurus'un reddi neye yarar? Avusturya komiserlerinin (gözlemcilerinin) gözetimi altında olduğumuz bir gerçek. Bu, Vidin'de böyle idi. Burada da aynı durumlar devam ediyor ve bunun her geçen gün arttığını ve gittiğimiz her yerde de bizi takip etmek niyetinde olduklarını görüyoruz. Hatta bunun endişe verici yankılarını duyuyoruz ve Şumnu civarında bu komiserlerin emrinde hareket eden silahlı çetelerin varlığı kulaktan kulağa yayılıyor.

Kim bilir bunların bizim güvenliğimize veya kişisel özgürlüğümüze kastederek Babıali'yi de Avrupa önünde küçük düşürmek için ne karanlık tasarıları vardır. Ve bütün bunlar Babıali'nin verdiği söze ve bağımsız bir gücün bir diğerine saygı duyması geleneğine rağmen Türk yetkililerin bilgisi dâhilinde güpegündüz gerçekleşmektedir.

Sayın beyefendi, lütfen bu kötülüğün Babıali'nin gözleri önünde nihai çözüme kavuşmasını isteyiniz. Burası ne Avusturya ile ülkemiz arasında askıda kalan sorunlara girmenin yeri ne de onların bize olduğu kadar Babıali'ye karşı çevirdikleri cüretkâr dolapları ve korkunç entrikaları hatırlatmanın yeridir. Babıali'nin bizi Avusturya'nın uyruğuna girmememiz ve bu ülkenin bizimle sürtüşmeye girmemesi için Avusturya-Rus birliğinin iade edilmemize ilişkin isteğini reddederek bizi istisnai bir yere koyması ve bizleri misafirleri olarak kabul etmesi yeterlidir.

Son olarak gözetim altındakilerin bulunduğu listede yer almayanların liderlerini takip etme iznine sahip olacaklarını öğrenmiş bulunmaktayız. Bu haber, lehimizde bir karar olmakla birlikte en son yazmış olduğumuz dilekçeye bir cevap niteliğindedir. Fakat bu iyiliğin mükemmel olabilmesi için en son yazmış olduğumuz dilekçedeki isteklerin gerçekleşeceğine emin olmamız gerek. Yani:

1. Liderlerini izlemeye karar verenlerin majestelerinden aldıkları maddi yardımların kesilmemesi ve gelecekte de devam etmesi. Zira kendimizin onlara yardım etme imkânı bulunmamaktadır. Ve maddi yardımlar olmaksızın yerinde kalma izni geçici bir çözüm olacaktır.

2. Türkiye'ye yerleşmek isteyenler ya daha önce Polonyalıların olduğu gibi bizim yönetimimizde kolonileştirilmeli ya da geçimleri için uygun bir iş verilmelidir.

Bununla birlikte eğer Babıali bu seçeneklerden hiçbirisini kabul etmez, fakat gözetim altında olmayanların hepsine sadece oturma izni verirse, en azından aramızdan birisine diğer sığınmacılara destek aramak için İngiltere'ye geçici yolculuk izni verilmelidir. İşte

sizden Babıali'ye sunmanızı ve çözümlemenizi istediğimiz görüş ve isteklerimiz bunlardır. Bu görüş ve isteklerin uygulanması karşılığında hepimizin ve Macaristan'daki vatandaşlarımızın bir araya gelip Avrupa'nın sesi olup majestelerinin yüce gönüllülüğünü ve zaferini kutlayacaklarını majestelerine lütfen bildiriniz. Ancak 24 Kasım'daki Kütahya'ya sürülme kararını protesto etmiştik. Bu protestomuzu açıklayan ilanımızı lütfen tekrar gündeme getirin. Babıali'yle ilgili buna benzer (Kütahya'ya yerleştirilme) en ufak bir haber, gerçek olsun olmasın yurttaşlarımız arasında genel bir nefret meydana getiriyor. Bunun için böyle bir uygulamanın yapılabilmesi için, yine tekrar ediyorum, güç kullanılması gerekmektedir. Ancak böyle bir tutum sizin ve İmparator hazretlerinin yüceliğine uygun düşmeyecektir. (Hajnal, 1927: 608-612, belge no: 84)

Kampın Biçiminin Değiştirilemez Olduğu Hakkında Czaykowski'nin Kossuth'a İstanbul'dan Yazdığı 11 Ocak 1850 Tarihli Mektup

Beyefendi,

30 Aralık 1849 tarihli mektubunuzu aldım ve Dışişleri Bakanına ulaştırmak için acele ettim. General Guyon ve Bay Beck'in Osmanlı bakanları ile görüşmelerde bulduklarını biliyorum. Ancak size sorunun temelinde hiçbir şeyin değişmeyeceğini söylemekten üzüntü duyuyorum.

Babıali tarafından mültecilerin (Rusya ve Avusturya'ya) iade edilmesi reddedildiği zaman Babıali'nin iki önerisi vardı. Gözetim altında tutmak veya sınır dışı etmek (buldukları yerden çıkarmak). Rusya ve Avusturya Babıali'nin isteklerini kabul etme lütfunda bulunarak onu, verdiği sözleri yerine getirmeğe zorladı. Rusya ile uzlaşma sağlandı ve siz bu mektubu aldığınızda Avusturya ile de uzlaşma sağlanacaktır.

Anlaşmalar, İngiltere ve Fransa'nın desteği ile yapıldığından Babıali bu kararları uygulama durumunda. Zira aksi bir harekette Babıali, karşısında yalnızca düşmanlarını değil, barış isteyen müttefiklerini de bulacak. İşte Babıali'nin gerçekte durumu bu. Bizim arzularımıza cevap vermezse onu suçlamaya hakkımız yok. Kütahya şehrinin seçilmesine gelince bu seçim özellikle yapıldı. Zira burası yumuşak havasıyla, zengin toprağıyla ve kalabalık bir nüfus ortasında bulunmasından dolayı Rusya ve Avusturya'nın mülteciler üzerinde etkin olmalarını önlemek için en uygun yer olarak görülüyordu.

Kont Zamoyski'ye Babıali'nin ne gözetim altına alınacak ne de dışarı atılacak (Osmanlı İmparatorluğu'ndan) sığınmacılar sınıfına girmeyen mülteciler hakkında yapmak

istediği şeyler hususunda detaylı bilgiler yazıyorum. Osmanlı hükümetinin gözünde Polonyalı ve Macar mülteciler aynı kategoride yer alıyor gibi görünmektedir. Bu yüzden bu iki grubun geleceği ve umutları birleşmiş gibi. Macaristan'ın tekrar ayağa kalkması için elinden gelen çabayı gösteren ve bunun için vatanperverliğinden ve bitmez tükenmez enerjisinden başka bir şeyi olmayan ve hiçbir yerden yardım almayan sizin gibi bir insan Osmanlı hükümetinin niyetlerini takdir etmelidir. Şayet bunun bir tersi yapılırsa davamızdan vazgeçmek zorunda kalabiliriz.

Şayet Babıali'yle iyi ilişkilerin devam etmesi isteniyorsa Macar mültecilerine yakışan, gözetim altına alınanların dışında kalan Macar mültecilerin, Şumnu'ya gönderilen Osmanlı komiserine, önderlerinden ayrılmak istemediklerini ve Kütahya'ya kadar onları takip etmek istediklerini bildiren bir dilekçe yazmalarınıdır. Zira aktif veya pasif olarak yapılacak her türlü itiraz düşmanlarımız ve sözde dostumuz Batılılar tarafından kötüye kullanılacak ve mülteciler sorunu münasebetiyle oluşan Macar - Polonya ve Osmanlı arasında oluşan iyi ilişkileri bozmaya çalışacaklardır. Beyefendi, size bu görüşlerimi açıkladığım için beni affedin. Çünkü size karşı duyduğum saygı bunu gerektiriyor. (Hajnal, 1927: 642-643, belge no:95)

SONUÇ

Czaykowski, 1840'lı yıllarda hayatının en önemli değişikliklerini yaşayacağı İstanbul'a geldi. 1830'lardan sonra Osmanlı başkentine gelen Polonyalı mültecilerin sorunlarıyla yakından ilgilendi. Vatandaşlarının Osmanlı ülkesinde huzurlu bir yaşam sürmesi için çalışmalar yaptı. Polonezköy'un kurulmasında ve buranın gelişmesinde aktif rol aldı. 1849 yılında Osmanlı Devleti yeni bir göç dalgası ile karşılaştı. Bu tarihte Macar ve Polonyalı mülteciler Osmanlı ülkesine sığındı. Czaykowski, İstanbul'daki gelişmeleri Macar Kralı Kossuth'a ve diğer önemli şahsiyetlere aktarmaktaydı. Aynı zamanda onlardan gelen istek ve önerileri de Türk yetkililerine iletiyordu. Sadrazam Mustafa Reşid Paşa ve Hariciye Nazırı Ali Paşa ile yakın ilişkiler kurdu. Mültecilerin toplu bir yerde kalmaları için gayret gösterdi. İstanbul'dan yazdığı mektuplarda bu maksatla yaptığı çalışmaların boyutları hakkında geniş bilgi öğrenmekteyiz. Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı savaş açmasını arzuladığı mektuplarından anlaşılmaktadır. Mültecilerin bir kısmının Müslüman olmalarını normal karşılamaktadır. Hatta Osmanlıya sığınan bütün Polonyalıların İslam dinini kabul edebileceklerini ifade etmektedir. Osmanlı hükümeti de Czaykowski'ye değer veriyordu. Czaykowski mektuplarında kendisinin Macar ve Polonyalı mültecilerin sorunlarını samimi bir şekilde Babıali'de dile getirdiğini hatta Macarların sorunlarıyla İstanbul'da sadece kendisinin ilgilendiğini

belirtmektedir. Czaykowski, Kossuth’a başvurularını İngiliz ve Fransızlar yerine doğrudan Babıali’ye yapmasını tavsiye ediyordu. Çünkü ona göre İngiltere ve Fransa gelişmekte olan olayları destekliyor ancak olayın oluşması için ilk adımları atmıyordu. Ona göre bir yandan sığınmacıların hayatlarını kurtarmak gerekirken diğer yandan da Osmanlı Devleti ile Rusya ve Avusturya arasındaki anlaşmaları da çiğnememek gerekiyordu. Czaykowski Osmanlı hükümetinin mülteciler sorununa bakışının fevkalade olduğunu mektuplarında ifade ediyordu. Ona göre, Osmanlı hükümetinin uymak zorunda olduğu uluslararası anlaşmalar vardı. Czaykowski, Rusya’nın mülteciler sorununu bahane ederek Osmanlı Devleti’ne savaş açamayacağı görüşündedir. Çünkü Rusya, kamuoyu ve Batı’nın desteği ile çok kuvvetlenen Türkiye’ye savaş açmak istemiyordu. Fakat savaş açmak için başka nedenler arayacaktır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

BOA, A.DVN., 93/91.

Ansiklopedi

Der Große Brockhaus, Leipzig 1929.

BEYDİLLİ, Kemal, (2008). “Mehmed Sadık Paşa”, *DİA*, 35: 396-397.

Araştırma Eserleri

ANAFARTA, Nigar (1979). *Osmanlı İmparatorluğu İle Lehistan (Polonya) Arasındaki Münasebetlerle İlgili Tarihi Belgeler*, İstanbul: Bilmen Basımevi.

GÜMÜŞ, Musa Summer (2010). “Mehmed Sadık Paşa (Michal Zzajkowski) ve Osmanlı Devleti’nde Kazak Süvari Alayı”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5(3): 1362-1375.

HAJNAL, Istvan (1927). *A Kossuth-emigracio Törökorszagban*, Budapeşte.

ZIOŁOWSKI, Paul (1922). *Adampol*, İstanbul.